

*Складносурядне речення, його
будова й засоби зв'язку між його
частинами*

Актуалізація знань

ЗГАДАЄМО:

- ✓ Речення за будовою (кількістю частин і граматичних основ) поділяються на прості і складні.
- ✓ Просте речення має тільки одну граматичну основу.
- ✓ Складне речення має дві або більше граматичні основи.

Повторюємо тему минулого уроку

Складним реченням називається синтаксична одиниця, утворена з двох чи кількох об'єднаних за змістом та інтонацією частин, кожна з яких містить граматичну основу.

- У складному реченні налічується *стільки частин, скільки в ньому граматичних основ.*
- За метою висловлювання складні речення, як і прості, бувають *розповідні, питальні та спонукальні*, а за інтонацією — *окличні й неокличні.*
- Частини складного речення за будовою можуть бути *двоскладними й односкладними, поширеними й непоширеними, повними й неповними.*
- Частини складного речення можуть поєднуватися *за допомогою інтонації та за допомогою сполучників або сполучних слів.*
- *Частини складного речення не можна ототожнювати з простими реченнями.* Простим реченням властива самотійна інтонаційна завершеність, а частини складного речення, хоч за формою і подібні до простих речень, але позбавлені інтонаційної завершеності, тобто *інтонацію кінця має не кожна частина, а все складне речення в цілому.*

Безсполучниковий зв'язок частин складного речення

Складне речення, у якому частини *поєднуються лише за допомогою інтонації*, називається *безсполучниковим*.

Наприклад:

Літає радість, щастя світе, дзвенять пташки в садах рясних, сміються знову трави, квіти... (О. Олесь).

З лісу хотів було посвітити місяць, але не встиг: пішов сніг на сніг (М. Вінграновський).

Земля багата — народ багатий (Народна творчість).

Сполучниковий зв'язок частин складного речення

Якщо частини складного речення *поєднуються, крім інтонації, за допомогою сполучників чи сполучних слів*, таке речення називається *сполучниковим*.

Наприклад:

Сходив місяць, і було видно, як над водою струмує пасемцями молоденький туман, а в кущах зблискує дрібна, ще недорідна роса... (Григір Тютюнник).

Росте Антонич, і росте трава, і зеленіють кучеряві вільхи (Б.-І. Антонич).

Сутулились соняшники, а небо кипіло (Григорій Тютюнник).

Складне речення з різними видами зв'язку

Складне речення може мати більше двох частин (простих речень), причому вони можуть поєднуватися й за допомогою сполучників (сполучних слів), і без них. Такі синтаксичні конструкції називають *складним реченням із різними видами зв'язку*.

Наприклад:

Модний одяг має бути зручним¹: шкода бачити жертв моди², що потерпають від завузьких джинсів чи замалого взуття³.

Види складних речень за способом зв'язку

Складні речення поділяють на *сполучникові* й *безсполучникові* за способом зв'язку їхніх частин (простих речень).

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ		
СПОЛУЧНИКОВЕ		БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ
Складносурядне	Складнопідрядне	
з рівноправними за змістом частинами, поєднаними сполучниками <i>і, та, а, але, проте, однак, або, чи</i> й інтонаційно	з головною й залежною (підрядною) частинами, поєднаними сполучниками <i>що, щоб, бо, якби, якщо, хоч</i> або сполучними словами <i>хто, що, який, де, коли</i> й інтонаційно	з частинами, поєднаними лише інтонаційно
<i>Розкриваю парасольку – і дощ мені вже <u>не докучає</u>.</i>	<i>Схильні до повноти <u>люди вибирають</u> одяг темного кольору, бо він візуально <u>приховує</u> пишні форми.</i>	<i>Я <u>одягну</u> кросівки: <u>вони</u> більше <u>пасують</u> до джинсів.</i>

У складнопідрядних реченнях можна поставити питання від головної частини до залежної (підрядної): *Селфі більше захоплюються дівчата, бо вони люблять фотографуватися.*

Від першої частини (головної) до другої (залежної) → можна поставити питання *чому? з якої причини?* → *Селфі більше захоплюються дівчата, (чому?) бо вони люблять фотографуватися.*

Практикуємося

Практикуємося розпізнавати прості/складні речення.

Нагадування: треба виділити в кожному реченні граматичну основу/основи, і якщо їх дві або більше – речення складне.

- 1. Хобі — це якась захоплення, улюблене заняття на дозвіллі.*
- 2. На першому місці в рейтингу захоплень є кіно.*
- 3. Якщо не знаєте, як провести час, підіть на новий фільм.*
- 4. Друге місце посідає не надто оригінальна, але поширена пристрасць до музики.*
- 5. Зараз усе популярнішими стають забуті хіти 80–90-х років.*
- 6. Прослухайте сучасні ремікси — і ви впізнаєте в них пісні Queen, Scorpions, C. C. Catch та інших відомих виконавців.*
- 7. Третє місце розділили між собою захоплення фотографією, малюванням, туризмом і спортом.*

Практикуємося розпізнавати сполучниковий і безсполучниковий зв'язок у складних реченнях.

1. Дизайнери зробили все можливе, щоб догодити найвибагливішим модницям і модникам. 2. Речі з квітковим малюнком не варто ховати в шафі, оскільки вони актуальні в цьому сезоні. 3. Челсі — надзвичайно зручне взуття, яке не може не порадувати хлопців відсутністю шнурків і застібок. 4. Складно уявити насичений бузковий колір у повсякденному житті, але оптимісти й індивідуалісти обов'язково повинні спробувати незвичайний стиль. 5. Ліловий буде доречним на молодіжній вечірці, бежевий можна вдягнути й на ділову зустріч. 6. Не варто дивуватися: графіка та квітковий орнамент стануть нерозлучними супутниками молодіжних шуб із штучного хутра. 7. Водолазки знову в моді — хлопці можуть поєднувати їх не тільки з джинсами, а й з класичним костюмом.

Практикуємося встановлювати відповідність між видом складного речення і прикладом до нього.

1 складносурядне

2 складнопідрядне

3 безсполучникове

4 з різними видами зв'язку

А Сонце сідає — тіні виростають.

Б Сонце сідає — і тіні виростають.

В Тіні виростають, коли сонце сідає.

Г Сонце сідає, заливаючи простір червоною барвою.

Д Сонце сідає, зривається вітер — і люди покидають пляж

Вчимо нову тему

Поняття про складносурядне речення (ССР)

Складносурядним називають складне речення, частини якого рівноправні за змістом і зв'язані сурядними сполучниками.

Наприклад:

Жінки Об'єднаних Арабських Еміратів традиційно вдягають чорне вбрання, а чоловіки носять біле.

Види сурядних сполучників

Сурядні сполучники	Приклади
єднальні: <i>і, й, та (=і), ні...ні, ані...ані, не тільки...а й, і...і</i>	<i>Не тільки дівчата дбають про стильне вбрання, а й хлопці переймаються своїм зовнішнім виглядом. Одягнув шарф – і ніякий вітер тепер не страшний.</i>
протиставні: <i>а, але, зате, проте, однак, та (=але)</i>	<i>Стиль одягу має велике значення, але практичність важливіша.</i>
розділові: <i>або, чи, то...то, або...або, чи...чи, не то...не то</i>	<i>Або я допоможу братові з вибором краватки, або ви дайте йому пораду.</i>

Зверніть увагу!

Сурядні сполучники можуть поєднувати не тільки частини складносурядного речення, а й однорідні члени.

Порівняйте:

- 1. Дівчата засмагають, а також іноді плавають.*
- 2. Дівчата засмагають, а хлопці плавають.*

Перше речення — просте, ускладнене однорідними присудками, а друге — складносурядне.

Смислові зв'язки в ССР

Між частинами складносурядного речення можуть бути такі смислові зв'язки:

- **одночасність подій:** *Сонячний день млосно дихав запашним теплом свіжої ріллі, і дзвінкоголосі жайворонки дружним хором славили весну* (С. Добровольський);
- **послідовність подій:** *Скоро сонце зачепить небокрай, і після цього море приміряє жовтогаряче вбрання* (І. Гомон);
- **причина й наслідок:** *Чужих два слова в пісні буде – і пісня вся тоді чужа* (Л. Костенко);
- **протиставлення:** *Один засіває поле, а інший збирає плоди* (Народна творчість);
- **зіставлення:** *Земля не може жити без сонця, а людина – без щастя* (М. Стельмах);
- **чергування явищ:** *То пронесеться над болотом чайка, то промайне бистрий чибіс і грудкою впаде в ситую землю* (А. Шиян);
- **різка зміна подій:** *Дмухнув вітер понад ставом – і сліду не стало* (Т. Шевченко).

Складання схеми ССР

Будову складносурядного речення можна зобразити за допомогою схеми: для позначення частин використовують квадратні дужки, а між ними ставлять розділовий знак і записують сполучник.

Наприклад:

Ходить сон край вікон (1), і дрімає казка (2) (Народна творчість).

[], і [].

Перевірте себе

- ✓ Яке речення називається складносурядним?
- ✓ На які види поділяються сполучники сурядності?
- ✓ Що ще, окрім частин складного речення, можуть єднати сурядні сполучники?
- ✓ Які смислові зв'язки можуть бути між частинами ССР?
- ✓ Якою позначкою при складанні схеми ССР показують частину складного речення?

За потреби повернись до правил і перечитай теоретичний матеріал уроку в презентації до уроку чи звернись до п. 12,13,14 підручника

<https://pidruchnyk.com.ua/970-ukrmova-9klas-avramenko.html>

Практикуємося

Приклад роботи з ССР

Мода невпинно змінюється (1), а джинси ось уже понад 150 років залишаються найпопулярнішим одягом (2).

[], а []. (спол.а – протиставний)

Міркування:

Це речення складне, бо в ньому дві частини, адже є дві граматичні основи. Речення сполучникове, складносурядне, бо частини поєднані протиставним сурядним сполучником **а** і рівноправні між собою (від одної до другої не можна поставити питання).

Прочитайте речення й выпишіть складносурядні. Підкресліть у них граматичні основи. Обведіть в реченні сполучник, що єднає його частини і підпишіть зверху його вид (єдн., протист., розділ.) Складіть схеми ССР.
Зразок оформлення роботи у попередньому слайді.

- 1.Дощик перестав — і все навколо запахло, посвіжішало (Гр. Тютюнник).*
- 2.Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка). 3.*
- Колись отут були луги й буяли трави навкруги (М. Луків). 4.*
- Любіть стежинку, і травинку, і сонце завтрашнього дня. 5.*
- Латаття ніжилось в озерах, хитали ряску карасі (Л. Костенко). 6.*
- Національна своєрідність зближує нації, а не роз'єднує їх (Д. Лихачов). 7.*
- Минали дні, а дощів усе не було (О. Гончар). 8.В*
- моїй душі мелодія осіння, та в ній я чую ноти весняні (В. Сосюра). 9.*
- Хто своє носить, той чужого не просить (Народна творчість).*

Закріплюємо вивчений матеріал

Пропоную переглянути для закріплення вивченого матеріалу
урок Всеукраїнської школи онлайн на тему

*«Складносурядне речення, його будова й засоби зв'язку між його
частинами»*

<https://www.youtube.com/watch?v=cUvqQWFhbwY>

Самостійна робота

1. Випиши ССР з єднальним сполучником, визнач граматичні основи, вид сурядного сполучника і склади схему ССР.

Нас ні бурі не скосили, ані шторми не взяли (П.Тичина).

Є сметана, та вона не для Йвана (Нар.тв.).

Два хлопчики вийшли з лісу на берег і спинилися.

2. Випиши ССР з протиставним чи зіставним смисловими зв'язком, визнач граматичні основи, вид сурядного сполучника і склади схему ССР.

Одні є бджолами, а інші трутнями (О.Кобилянська).

Пожадливого гроші розпалюють, а не насичують (Нар.тв.).

Немає гірше, як в неволі про волю згадувать (Т.Шевченко).

3. Випиши ССР з розділовим сполучником, визнач граматичні основи, вид сурядного сполучника і склади схему ССР.

Минулася буря – і сонце засяло... (М.Рильський).

Або гори Карпати сповиті в синяві мряки, або непроглядні густі праліси синіють здалека (О.Кобилянська).

І сила ж є, і серце не мізерне, і сто віків ні вмерти, ні заснути... (Л.Костенко).

4. Утворіть ССР, доповнивши речення ще однією частиною. Виділіть сполучники, які використали для утворення ССР, і вкажіть їхній вид.

Я люблю своє місто, ...

Мелодія полонила мене, ...

Маю справжнього друга, ...

Домашнє завдання на 31 жовтня:

1. Знати правила з теми уроку (дивись матеріали уроку або п. 14 с. 52-53 підручника)

<https://pidruchnyk.com.ua/970-ukrmova-9klas-avramenko.html>

2. Виконати завдання самостійної роботи (слайди № 22 -23 матеріалів уроку) і надіслати на перевірку вчителю на НЗ.

Замість підсумку – приклад ССР
(дві частини з єднальним сполучником *і* та
смісловим зв'язком одночасності подій)

